

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۱۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۰۵

زیارت امام رضا علیه السلام و درجات عرفانی

چکیده

پژوهش حاضر درباره زیارت امام رضا (علیه‌السلام) و درجات عرفانی است؛ هدف از این پژوهش تثبیت جایگاه زیارت و حالات معنوی حاصل از زیارت می‌باشد. با توجه به سیر در منابع روایی و قرآنی که دو رکن اساسی در تشخیص مسائل دینی هستند؛ و همچنین از منابع با ارزش کلامی و تفسیر زیارات استفاده شده است. این عنوان تحقیقی در بردارنده تبیین مفهوم زیارت؛ جایگاه زیارت در نظر معصومین (علیهم‌السلام) و بزرگان دین و آثار معنوی زیارت و بیان درجات زائرین حضرت علی بن موسی الرضا (علیه‌السلام) و دفع برخی از شبهات وهابیان و سلفی‌ها است. از این تحقیق فهمیده می‌شود که چرا به زیارت توصیه‌ی بسیاری شده و رابطه زیارت و ترک گناه و رابطه زائر و زیارت شونده چگونه است.

واژگان کلیدی: امام رضا (علیه‌السلام)، درجات عرفانی، عرفان.

طرح بحث

این تحقیقی که در پیش روی شماست و خداوند مَنان توفیق ارائه داده است؛ درباره تبیین زیارت اهل بیت (علیهم‌السلام) خصوصاً زیارت امام رضا (علیه‌السلام) و درجات حاصل از زیارت حضرت (علیه‌السلام) می‌باشد؛ معنای زیارت از جهت لغت میل پیدا کردن به چیزی با عدول از دیگری و یا قصد دیدن زیارت شونده می‌باشد؛ و معنای اصطلاحی‌اش یک تمایل قلبی و روحی و عاطفی زائر با مزور می‌باشد؛ که به خاطر این تمایل رابطه قوی بین این دو ایجاد می‌شود؛

نخست باید بدانیم که اصلاً بحث زیارت در زمان اهل بیت (علیهم‌السلام) بوده؛ و یا یک بحث کاملاً اختراعی و ابداعی است؛ که بعد از شهادت اهل بیت (علیهم‌السلام) توسط شیعیان وارد بوجود آمده؛ و یکی از بدعت‌هایی است که به شیعیان وارد کرده‌اند؛

زیارت در زمان اهل بیت (علیهم‌السلام) وجود داشته؛ مثلاً حضرت زهراء سلام الله علیها به زیارت قبر مطهر حضرت رسول الله (صلی الله علیه و آله) مشرف می‌شدند؛ و یا هر جمعه بر سر قبر عمویشان حمزه سید الشهداء (علیه‌السلام) حاضر می‌شدند؛ و زیارت می‌کردند و گریه می‌کردند؛ بعد از تبیین معنای زیارت و وجود بحث زیارت در زمان اهل بیت (علیهم‌السلام) به جنبه‌های معنوی و عرفانی حاصل از زیارت امام رضا (علیه‌السلام) پرداخته شده است؛ و این که چه کاری انجام دهیم تا بتوانیم از زیارت حضرت رضا (علیه‌السلام) بهتر استفاده نماییم؛ و با روح حضرت بیشتر ارتباط بگیریم؛

مثلاً یکی از راه‌های انس گرفتن با معصومین (علیهم‌السلام) رعایت کردن آداب زیارت است؛ که باعث می‌شود زیارت‌مان تأثیر بیشتری در روح و روان ما بگذارد و شاهد شیرین زیارت را با تمام وجود احساس نماییم؛ و از جنبه‌های دیگر زیارت توجه متقابل زائر و مزور به همدیگر است که جملاتی از خود حضرت ثامن الحجج (علیه‌السلام) برای تبیین مقام زائرانشان آورده شده است؛ که در نهایت برداشت می‌شود زیارت علی بن موسی الرضا

(علیه‌السلام) از زیارت سائر قبور مطهر افضل است؛ شواهد و روایاتی هم بر این مهم اقامه شده است؛ در برخی از منابع آمده است هر کس امام رضا (علیه‌السلام) را زیارت کند؛ تمام گناهان او بخشیده می‌شود؛ به نمونه‌ای از عنایات خاص حضرت (علیه‌السلام) به زائرین و مریض‌ها اشاره شده است؛ که کتب زیادی درباره‌ی شفایافتگان حرم مطهر رضوی نوشته شده است؛ و اما در این بین جزوه و یا کتابی را با عنوان عنایات خاص حضرت رضا (علیه‌السلام) به زائرین و درجات عرفانی و معنوی زیارت ندیدم؛ که بالخصوص وارد زیارت امام رضا (علیه‌السلام) از جنبه عرفانی بشود؛ و اهمیت این مقاله با بهره‌برداری از روایات و کتب مرجع و کتب لغت و نظم و چینش مطالب به شکل فنی روشن می‌شود.

الف. مفهوم شناسی

۱. معنای زیارت

«زیارت از جهت لغوی از ریشه زَوَرَ و به معنای میل به چیزی و عدول از چیز دیگر است»

(ابن فارس، ۱۴۰۹ق: ج ۳، ص ۳۶)

برخی معتقدند؛ به معنای قصد و توجه است؛ به عبارتی قصد دیدن زیارت شونده (مزور)

است؛ به منظور گرامی داشت و ارج گذاری و انس گیری با او (فیومی، ۱۴۱۴ق: ج ۲، ص ۲۶)

احمد بن فارس می‌گوید:

«زائر را به این دلیل زائر می‌گویند که وقتی به زیارت تو می‌آید؛ از غیر تو رو بر می

گرداند.» (ابن فارس، ۱۴۰۹ق: ج ۲، ص ۳۶)

از کلام علمای لغت فهمیده می‌شود که زیارت فقط به معنای قصد خالی نیست؛ بلکه

قصدی است که با هدف اکرام و تعظیم زیارت شونده و انس گیری با او صورت می‌گیرد.

در اصطلاح دینی زیارت تمایلی است که افزون بر میل و حرکت حسّی قلب هم گرایش

جدّی پیدا کند و نسبت به زیارت شونده هم با اکرام و تعظیم قلبی و انس روحی همراه باشد.

(طریحی، ۱۳۷۵: ج ۱، ص ۳۰۵)

پس زیارت در مرحله برین و کامل خود همان اقبال قلبی، روحی، فکری، اخلاقی و عملی به زیارت شونده را به همراه دارد.

۲. توصیه به زیارت توسط اهل بیت (علیهم السلام)

در سیره اهل بیت عصمت و طهارت (علیهم السلام) نمونه‌های فراوانی از زیارات پدران و اجداد معصومان (علیهم السلام) وجود دارد؛ نمونه‌های زیر اندکی از بسیار است:

- «حضرت فاطمه زهراء (سلام الله علیها) هر جمعه به زیارت قبر عمویشان حمزه می‌رفتند؛ و در آن جا نماز می‌خواندند؛ و در کنار قبر گریه می‌کردند.» (حاکم نیشابوری، ۱۴۰۰: ج ۱، ص ۳۷۷)

- «حضرت امام حسین (علیه السلام) هر شب جمعه قبر برادرشان امام حسن مجتبی (علیه السلام) را در بقیع زیارت می‌کردند.» (مجلسی، ۱۴۰۳: ج ۴، ص ۱۵۰)

- ابن فضال می‌گوید:

«امام هشتم (علیه السلام) را دیدم آنگاه می‌خواستند مدینه را برای عمره ترک کنند؛ پس از نماز مغرب نزد قبر رسول الله (صلی الله علیه وآله وسلم) و بالای سر آن حضرت رفتند؛ و بر پیامبر (صلی الله علیه وآله وسلم) سلام کردند و خود را به قبر چسبانند؛ آنگاه به سوی منبر پیامبر اسلام (صلی الله علیه وآله وسلم) رفتند؛ سپس به سوی قبر بازگشتند؛ و در کنار آن ایستادند؛ نماز گذاردند؛ و دوش چپشان را به قبر چسبانند.» (حرّ عاملی، ۱۴۰۹: ج ۴، ص ۳۵۹)

زیارت اهل بیت (علیهم السلام) تنها به قبور معصومین (علیهم السلام) منحصر نبود بلکه آنان به زیارت قبر پیروان و رهروان راستین خود نیز می‌رفتند؛

«خبّاب بن أرت به علّت مرض سختی که داشت؛ با امام علی (علیه السلام) در جنگ صفین شرکت نکرد؛ وقتی امام (علیه السلام) از جنگ برگشتند؛ و خبر وفات او را شنیدند؛ بر سر قبر او حاضر شدند و او را زیارت کردند.» (ابن اثیر؛ ۱۴۰۹: ج ۲، ص ۱۴۳)

۳. ثمره‌های معنوی و عرفانی زیارت

چرا به زیارت توصیه می‌کنند؟ در زیارت چه ثمراتی وجود دارد؟

در زیارت ثمرات زیادی نهفته که ثمره معنوی در اوج آن‌هاست؛ زمانی که زائر به زیارت پیامبر (صلی‌الله علیه وآله وسلم) و ائمه (علیهم‌السلام) مشرف می‌شود؛ مهمان سفره معنوی اولیای خداست؛ با زیارت موقعیت و شایستگی آن را می‌یابد؛ که به او عنایت از سوی خداوند و هم از سوی معصومین (علیهم‌السلام) بشود. به هنگام زیارت لطف معصوم (علیه‌السلام) شامل زائر می‌شود؛ و دو زمینه کسب فیض شاملش می‌شود؛ او در آن هنگام برای برآورده شدن حاجات؛ رسیدن به مقصود و بخشش گناه و رفع گرفتاری‌ها می‌تواند به اهل بیت (علیهم‌السلام) تمسک نماید. (رک: نراقی؛ بی تا؛ ج ۳، ص ۳۹۸)

مرحوم نراقی رحمه‌الله در ترسیم این موقعیت می‌گوید:

«نفوس نیرومند قدسی به خصوص انبیاء و ائمه (علیهم‌السلام) پس از آزادی از قفس تن و صعود به عالم تجرد؛ در نهایت احاطه و استیلاء بر امور جهان‌اند.

امور جهان نزد آنان آشکار است؛ و قدرت و تأثیرگذاری در مواد عالم دارند؛ هر کس که به زیارتشان برود از آن گاه و بر او شاهدند؛ اطلاع کامل از زائران مرقدشان و از درخواست‌ها و توسل‌ها و تضرع‌ها و شفاعت طلبی‌هایشان دارند؛ پس نسیم لطف این اولیاء بر زائران می‌وزد؛ و رشع‌های از فروغ آنان بر زائران می‌تابد؛ و در رفع نیاز و برآورده شدن حاجت‌ها و رسیدن به مقصدشان و بخشش گناهانشان و رفع گرفتاری‌های و ایشان در پیشگاه خداوند شفاعت می‌کنند؛ این رمز است؛ این همه تأکید در زیارت پیامبر (صلی‌الله علیه وآله وسلم) و اهل بیت (علیهم‌السلام) شده است.» (نراقی، بی تا؛ ج ۳، ص ۳۹۸)

امیرالمؤمنین (علیه‌السلام) می‌فرماید:

«رستگارت‌ترین مردم کسانی هستند؛ که جایگاه ما را بشناسند؛ و با پیوند به ما به خود

تقرّب جویند.» (آمدی، ۱۳۶۶ق: ص ۱۱۵، حدیث ۱۹۹۵)

ابو سعید ابو الخیر از شیخ الرئیس ابو علی سینا نابغه دوران درباره تشرّف به زیارت پرسشی کرد؛ ابو علی سینا در پاسخ گفت:

«در این هنگام اذهان صفای بیشتری پیدا کرده خاطره‌ها با تمرکز بیشتری جلوه می‌کند؛ و باعث نزدیکی به خدا می‌شود.» (محدثی، بی تا: ص ۵۸)

۴. رابطه زیارت و دوری از گناه

زیارت فرصتی برای پاکی و زلالی و سبک شدن است؛ وقتی توفیق زیارت پیشوایان معصوم (علیه‌السلام) حاصل شد؛ توفیق ترک گناه حاصل می‌شود. بحث در این است که آیا در آن وقت انتظار بخشش می‌توان داشت؟ یعنی اهل بیت (علیهم‌السلام) شفیع ما باشند. اباصلت هروی رحمه الله می‌گوید:

«نزد امام رضا (علیه‌السلام) بودم؛ که گروهی از مردم قم به حضور حضرت (علیه‌السلام) رسیدند؛ سلام کردند؛ امام (علیه‌السلام) نیز پاسخ ایشان را دادند؛ و آنان را نزدیک خود نشاندهند؛ حضرت (علیه‌السلام) پس از خوش آمد گوئی فرمودند: انتم شیعتنا ... شما شیعیان راستین ما هستید؛ زمانی بر شما خواهد آمد؛ که مزارم را در طوس زیارت خواهید کرد؛ همانا کسی که مرا پس از غسل زیارت کند؛ همانند روزی است که از گناه پاک شده است.» (حرّ عاملی، بی تا: ج ۴، ص ۵۶۹)

۵. درجات زائرین امام رضا علیه السلام

ایوب بن نوح گفت:

از امام جواد (علیه‌السلام) شنیدم که می‌فرمود:

«مَنْ زَارَ قَبْرَ أَبِي يَطُوسَ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَ مَا تَأَخَّرَ» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۴، ۵۸۵)

هر کس قبر پدرم را در طوس زیارت کند؛ خداوند گناهان گذشته و آینده او را می‌آمرزد.

«فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ نُصِبَ لَهُ مِنْبَرٌ بِحِذَاءِ مِنْبَرِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَ سَلَّمَ)

حَتَّى يَفْرُغَ اللَّهُ مِنْ حِسَابِ عِبَادِهِ.» (الصدوق، ۱۳۷۶ش: ص ۱۲۱)

روز قیامت که فرا رسد منبری برای زائر امام رضا (علیه السلام) نصب می شود و در کنار منبر پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله وسلم) (بر آن منبر قرار می گیرد) تا آنکه خداوند متعال از حساب بندگان فارغ شود.

۶. برخی از آثار مادی و اخروی زیارت

اباصلت هروی گفت:

حضرت رضا (علیه السلام) می فرمود:

«من به زودی مظلومانه با سمّ کشته می شوم و قبرم کنار قبر هارون خواهد بود؛ خداوند تربت مرا محلّ رفت و آمد شیعیان و اهل بیتم قرار خواهد داد؛ هر که مرا در غربتم زیارت کند؛ بر من واجب خواهد شد؛ که در روز قیامت او را زیارت کنم؛ قسم به آن کسی که حضرت محمد (صلی الله علیه وآله وسلم) را گرامی داشته و او را از میان جهانیان به نبوت برگزیده است؛ هر کس در کنار قبرم دو رکعت نماز بگذارد؛ خداوند گناهانش را می آمرزد. زائران قبر من در روز قیامت گرامی ترین وارد شوندگان بر خداوند متعال هستند؛ هر مؤمنی که مرا زیارت کند؛ و در راه زیارت قطره ای از آسمان بر صورتش بچکد؛ خداوند بدنش را بر آتش جهنّم حرام کند.» (جوادی آملی، ۱۳۸۱ق: ج ۱)

امام رضا (علیه السلام) فریادرس است؛ حضرت امام رضا (علیه السلام) فرمودند: کسی که مرا در دوری از وطن و غربت زیارت کند؛ روز قیامت در سه جا به فریادش می رسم تا او را از هول آن سه موقف نجات دهم:

- هنگامی که نامه اعمال از طرف راست و چپ در پرواز است (که اگر به دست راست

داده شود نشانه نجات است.)

- نزد پل صراط (که از مو باریک تر و از شمشیر برنده تر است).

- نزد میزان که اعمال بندگان را می سنجد. «(شوشتری، ۱۳۷۷ش، ص ۴۳۷)

عبدالرحمن بن ابی نجران گفت: از امام جواد (علیه السلام) پرسیدم چه می فرمایید در مورد

کسی که پدر بزرگوارتان را زیارت کند؟ حضرت (علیه السلام) فرمودند:

«به خدا قسم پاداش او بهشت است.» (شوشتری، ۱۳۷۷ش: ص ۴۲۶)

اباصلت عبد السلام بن صالح هروی گفت: از حضرت امام رضا (علیه السلام) شنیدیم که

می فرمود:

«وَاللَّهِ مَا مِنَّا إِلَّا مَقْتُولٌ شَهِيدٌ»

به خدا قسم همه ما ائمه کشته و شهید می شویم؛ شخصی عرض کرد؛ یا بن رسول الله

(صلی الله علیه وآله وسلم) چه کسی شما را می کشد؟ حضرت (علیه السلام) فرمودند:

«بدترین خلق خدا در زمان من مرا با زهر می کشد سپس در خانه ای خالی در بلاد

غربت دفن می کند؛ بدان هر کس مرا در غربت زیارت کند؛ خداوند متعال ثواب و مزد؛ صد

هزار شهید و صد هزار صدیق و صد هزار حج کننده و عمره کننده و هزار مجاهد در نامه

عملش می نویسد و در زمره ی ما محشور نموده و در درجات بلند بهشت همنشین ما قرارش

می دهد.» (صدق، ۱۳۱۴ق: ج ۲، ص ۵۸۵)

آقا میرزا احمد علی هندی:

«مردی دانشمند؛ مقدس؛ پارسا؛ شایسته؛ و پاکدامن بود؛ بیش از پنجاه سال در جوار

سالار شهیدان حضرت ابی عبدالله (علیه السلام) بود؛ وی نقل می کند؛ زخمی در پای من پیدا

شد؛ که دکترها از معالجه ی آن عاجز و از بهبودی آن ها ناامید شدند؛ پدرم با این که

خودش از دکترهای بسیار خوب و حاذق هند بود؛ هر چه دکتر متخصص بود همه را برای

معالجه ی پای من حاضر نمود؛ هر یک از آن ها دقیقاً معاینه کرده؛ به عجز و ناتوانی خود

اعتراف نموده گفتند؛ این زخم غیر قابل درمان است؛ تا این که دکتر فرنگی که بسیار حاذق

و فهمیده بود؛ برای معالجه آوردند؛ تا جراحت را دید و سپس فتیله‌ای را داخل زخم فرو برد؛ و آن را بیرون آورد و نگاهی کرد و گفت؛ تو را جز حضرت مسیح (علی نبینا و آله و علیه السلام) را نمی‌تواند؛ معالجه کند و بهبودی بخشد؛ گفت این زخم به مغز استخوان رسیده و دیگر قابل درمان نیست این مریض بیش از دو روز زنده نمی‌ماند؛

چون شب فرا رسید و به خواب رفتم؛ در خواب دیدم سید و مولای من حضرت ابی الحسن الرضا (علیه‌السلام) نزد من آمد و نور از چهره مبارکش می‌درخشید؛ بعد مرا صدا زد و فرمود؛ ای احمد؛ به طرف ما بیا. عرض کردم؛ آقای من شما که می‌دانید؛ من قدرت و توانایی آمدن به سوی شما را ندارم؛ ایشان دوباره فرمودند؛ بیا به طرف ما، بلند شدم؛ و به سوی آن حضرت (علیه‌السلام) رفتم چون خدمتش رسیدم دست مبارکش را در جای زخم من کشید بعد عرض کردم ای مولا و آقای من، آرزوی زیارت شما را دارم؛ ایشان فرمودند؛ امکان پذیرد ان شاء الله تعالی؛ وقتی از خواب بیدار شدم اثری از زخم ندیدم ولی قدرت این که راز را افشاء و آشکار کنم نداشتم به هیچ کس نمی‌توانستم بگویم زیرا از من نمی‌توانستند بپذیرند و باورشان نمی‌شد؛ اما راز منتشر شد.» (نوری، بی تا؛ ج ۲، ص ۱۰۶)

۷. برتری زیارت امام رضا علیه السلام بر زیارت قبور ائمه دیگر

«رُوی: أَنْ زُورَ الْأَئِمَّةَ یَقْعُدُونَ مَعَ الْأَئِمَّةِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ یَوْمَ الْقِیَامَةِ وَ أَنْ أَعْلَاهُمْ دَرَجَةً زُورَ الرُّضَا عَلَیْهِ السَّلَامُ»

روایت شده است که در روز قیامت زائرین هر امامی همراه آن امام (علیه‌السلام) همنشین هستند؛ و بالاترین درجه آن‌ها زائرین امام رضا (علیه‌السلام) هستند. (کلینی، ۱۴۰۷ق: ج ۴، ص ۵۸۴)

علاوه بر این روایت از امام جواد (علیه‌السلام) هم روایت شده است؛ که عبدالعظیم حسنی

رحمت‌الله می‌گوید؛

روزی به امام جواد (علیه السلام) عرض کردم؛ آقا بین زیارت ابی عبدالله الحسین (علیه السلام) و زیارت بارگاه پدرتان در توس حیران شده‌ام؛ در این باره چه می‌فرمایید؟
 امام جواد (علیه السلام) فرمودند: در این جا صبر کن؛ سپس آن حضرت (علیه السلام) به درون اتاق رفتند؛ و در حالی که اشک بر گونه‌شان جاری بود؛ بازگشتند؛ و فرمودند: زائرین قبر امام حسین (علیه السلام) بسیارند؛ ولی قبر پدرم زائرین کمی دارند؛ همچنین از امام جواد (علیه السلام) پرسیدند: زیارت پدر شما افضل است؛ یا زیارت امام حسین (علیه السلام)؟ حضرت فرمودند:

فَقَالَ: «زِيَارَةُ أَبِي أَفْضَلُ وَ ذَلِكَ أَنَّ أَبَاعَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَزُورُهُ كُلُّ النَّاسِ وَ أَبِي لَا يَزُورُهُ إِلَّا الْخَوَاصُّ مِنَ الشَّيْعَةِ.»

زیارت پدرم افضل است به خاطر اینکه حضرت ابی عبدالله (علیه السلام) را همه مردم زیارت می‌کنند؛ اما تنها خواص از شیعه به زیارت پدرم می‌آیند. (کلینی، ۱۴۰۷ق: ج ۹، ص ۳۳۵ - ۲۳۴/ صدوق، ۱۳۷۸ق: ج ۲، ص ۲۶۱/ کامل الزیارات، بی تا: ص ۳۰۶)

۸. زیارت با معرفت امام رضا علیه السلام

یکی از جنبه‌های مهم در زیارت توجّه به جنبه‌ی معرفتی و عرفانی زیارت است؛ که روح زیارت آمیخته با معنویت و عرفان می‌باشد؛ امامان معصوم (علیه السلام) به دلیل جایگاه الهی شان در هر دو حالت زندگی و پس از مرگ از آگاهی و توجّه و احاطه به مسائل برخوردارند؛ اگر به نوع معرفتی شهیدان در قرآن بنگرید؛ می‌بینید که خداوند آنان را زنده می‌شمارد؛ و بدیهی است که مقام ائمه (علیهم السلام) بسی بالاتر از شهیدان است؛ و مقایسه با آنها بی معنا است؛ هر چند همگی مرگشان با شهادت بوده است.

در نگاه شیخ مفید (رحمت الله علیه) ائمه معصومین (علیهم السلام) سلام ما را هنگام حضور در حرمشان می‌شنوند؛ و در صورتی هم که سلام از دور باشد؛ به آنان رسانده می‌شود؛ مهم آن است؛ که آمدن به حرم و مزار آنها عبادت محسوب می‌شود؛ برای تلاش ما اجر و ثواب

عظیم منظور می‌شود. (مفید، ۱۴۱۳ق: ص ۷۹)

امام صادق (علیه‌السلام) هم می‌فرمایند:

«مَنْ زَارَنَا فِي مَمَاتِنَا فَكَأَنَّما زَارَنَا فِي حَيَاتِنَا»

هر کس که ما را پس از شهاتمان زیارت نماید؛ مثل این است که ما را در حال زنده بودنمان زیارت کرده است. (بروجردی، ۱۳۸۰ق: ج ۱۵، ص ۹۲)

معرفت زیارت شونده و آگاهی از منزلت او مورد سفارش و تأکید بسیاری از روایات است؛ از امام کاظم (علیه‌السلام) رسیده است:

«هر کس امام رضا (علیه‌السلام) را که در شهر غربت از دنیا می‌رود؛ زیارت کند؛ در حالی که تسلیم امر او و عارف به حقّ او باشد؛ در پیشگاه الهی از منزلت شهدای بدر برخوردار است.» (مجلسی، ۱۴۰۳ق: ج ۹۹، ص ۴۱)

سرّ این که توصیه کرده‌اند زیارت زائر با معرفت باشد؛ آن است که آنچه مایه‌ی کمال زیارت می‌گردد؛ معرفت و شناخت مقام و موقعیت مزور است؛ نه اعمالی بی روح و همراه با غفلت؛ همانند بوسیدن صرف و ناآگاهانه ضریح و یا در و دیوار؛ گردش کورکورانه در اطراف ضریح؛ تماشای آثار هنری؛ شمارش ستون‌ها؛ چراغ‌ها؛ شمعدان‌ها؛ درها و...

این کارها به سیاحت شباهت بیشتری دارد؛ تا زیارت؛ ثواب‌های اخروی و آثار دنیوی که در زیارت آمده؛ بر زیارت واقعی مترتب است؛ یعنی جایی که ارتباط قلبی با مزور برقرار شود؛ و منشأ تحوّل در زائر گردد؛ نه بر سیاحت و زیارت جسمی و صوری.

شاهد این ادّعا کلام بزنطی است که می‌گوید:

در نامه حضرت ثامن الحجج علی بن موسی الرضا (علیه‌السلام) خواندم که فرمود؛ این پیام را به شیعیان ما برسانید؛ که زیارت من در پیشگاه الهی با هزار حجّ برابری می‌کند؛ به امام جواد (علیه‌السلام) گفتم؛ واقعا با هزار حجّ برابری می‌کند؛ فرمود: آری به خدا سوگند؛ آری با هزار هزار حجّ (یک میلیون) برابری می‌کند؛ برای کسی که با معرفتش زیارت کند.

«فِي كِتَابِ أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا عِ أَبْلِغُ شِيعَتِي أَنَّ زِيَارَتِي تَعْدِلُ عِنْدَ اللَّهِ أَلْفَ حِجَّةٍ - قَالَ فَقُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ عِ أَلْفَ حِجَّةٍ قَالَ إِي وَاللَّهِ وَ أَلْفَ أَلْفَ حِجَّةٍ لِمَنْ زَارَهُ عَارِفًا بِحَقِّهِ» (مجلسی، ۱۴۰۳ق: ج ۹۹، ص ۳۳)

معرفت و آگاهی؛ نه تنها شرط کمال زیارت ائمه اطهار (علیهم السلام) است؛ بلکه شرط کمال در تمام اعمال می باشد؛ که آیت الله بهجت (رحمت الله علیه) هم کلامی را بیان می نمایند؛ در مورد زیارت سه نظریه وجود دارد:

گروه اول از وهابیون می باشد؛ آن ها زیارت را شرک می دانند؛

گروه دوم اهل سنت و عده ای از شیعیان هستند؛ که فکر می کنند امام (علیه السلام) وفات کرده است؛ هنگامی که به حرم امام رضا (علیه السلام) می روند؛ گوئی به زیارت اهل قبور می روند؛ می پذیرند که امام (علیه السلام) فوت کرده است؛ نه امام (علیه السلام) را می بینیم و نه فکر می کنیم امام (علیه السلام) ما را می بیند؛ در این مورد حال بسیاری از ما مانند پیروان اهل سنت است؛

گروه سوم امام را حی و حاضر و ناظر و قادر می دانند؛ امام (علیه السلام) عین الله ناظره است؛ مؤمن خدا را حاضر می داند؛ واسطه خدا را هم حاضر و ناظر می داند؛ مؤمن می فهمد؛ امام (علیه السلام) زنده است؛ ناظر است؛ قادر و مقتدر است؛ ائمه اطهار (علیهم السلام) حاضرند؛ می بینند؛ جواب می دهند؛ این ها ممتاز هستند؛ از ملائکه بالاترند؛ التفات ما کم است؛ حرم می رویم و می آییم و فکر می کنیم کسی ما را ندیده است؛ ملائکه از ما غافل نیستند، ما را می بینند؛ زیارت شما قلبی باشد در موقع ورود اذن دخول بخواهید؛ هنگامی که از امام رضا (علیه السلام) اذن دخول می طلبید؛ و می گوئید؛ اُ ادخل یا حجّه الله؟ به قلبتان مراجعه نمایید؛ و ببینید در آن تحولی به وجود آمده و تغییر یافت؟ اگر تغییر حال در شما بود؛ حضرت (علیه السلام) به شما اجازه ورود داده است؛ خیلی ها از امام رضا (علیه السلام) سوال کرده اند و جواب شنیده اند؛ همه زیارت نامه هایی که مورد تأیید هستند مثل زیارت جامعه و زیارت امین الله را بخوانید و

دلنان را به حضرت (علیه‌السلام) متصل کنید. (مؤسسه تحقیقاتی فرهنگی اهل بیت (علیه‌السلام)، ۱۳۷۸ش، ص ۲۱۷)

۹. پاسخ به برخی از شبهات وهابیون

اشکال:

اصل زیارت بدعت است؛ و ریشه دینی ندارد؛ شما شیعیان چه پاسخی دارید؛ چطور از یک مرده درخواست می‌نمایید؟ این همان شرک نیست که قرآن از نهی کرده است؟
جواب: همه‌ی مسلمانان بر این نکته اذعان دارند؛ که زیارت قبور بزرگان دین و مؤمنان؛ یک مسئله دینی و مشروع است؛ نکته اصلی این است که حضرت رسول الله (صلی‌الله علیه وآله وسلم) بر جنازه مؤمنان نماز می‌خواندند؛ و در کنار قبورشان می‌ایستادند؛ و طلب مغفرت می‌کردند؛ که آیه شریفه قرآن از دعا و قرار گرفتن در کنار قبر منافقان و مشرکین پرهیز می‌کردند؛ و آیه شریفه می‌فرماید:

«وَلَا تَصَلُّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ» (توبه/ ۸۴)

و هرگز بر هیچ مرده‌ای از آن‌ها نماز مگذار؛ و بر سر قبرش نایست، چون آنان به خدا و پیامبر او کافر شدند و در حال فسق مردند.

با وجود فراوانی روایاتی که درباره‌ی فضیلت زیارت وارد شده است و همچنین فتاوی‌ی عالمان و فقهاء در مستحب بودن آن به ویژه زیارت پیامبر اکرم (صلی‌الله علیه وآله وسلم) متأسفانه مسلمانان با تفکر انحرافی وهابیون مواجه شدند؛ که سفر برای زیارت (صلی‌الله علیه وآله وسلم) را ممنوع می‌دانستند؛ تا پایان قرن هفتم همه‌ی دانشمندان معتقد بودند؛ که سفر برای زیارت مباح و جائز است؛ ولی در اوایل قرن هشتم؛ ابن تیمیّه با اجماع علماء مخالفت کرد، او با پایین آوردن مقام انبیاء و توسل و زیارت را از نمونه‌های شرک دانست؛ و هر

کس را که با افکارش مخالفت می‌کرد، به کفر و شرک متهم می‌کرد، اعتراضات متعددی به او شد، تعداد زیادی از علمای اهل سنت به پا خواستند؛ سرانجام قضات چهار مذهب حنفی، مالکی، شافعی، حنبلی، این تیمیه را محکوم کردند، با این وجود افکار انحرافی‌اش گسترده شد، و نتایج منحوسی از جمله پیدایش وهابیت در حجاز به دنبال داشت، همچنین سبب شد؛ که در گستره تاریخ صاحب نظران اسلامی بیش از دو هزار جلد کتاب و رساله علیه افکار او بنویسند؛ این تلاش به فروکاستن از جایگاه معنوی و الهی پیامبر (صلی‌الله علیه وآله وسلم) و اهل بیت ایشان تفسیر می‌شود. (محمد صالح، بی تا، ص ۲۷۳)

فراوانی روایاتی که درباره زیارت وجود دارد؛ که در متون شیعی و منابع اهل سنت با مذاهب چهار گانه مشاهده می‌شود؛ مشروعیت زیارت را اثبات می‌کنند؛ زیارت را امری مشروع و مقبول و مستحب می‌دانند، پیروان این مذهب با الگو قرار دادن رهبران فقهی‌شان به زیارت مشتاق-اند، لذا غالب زائرین نبوی را برادران اهل سنت قرار می‌دهند، در ایران شاهدیم که برادران اهل سنت به زیارت حضرت علی بن موسی الرضا (علیه‌السلام) راغب اند، و به مشهد مشرف می‌شوند؛ اتکای فقهاء و محدثان سنی به فراوانی روایات به خصوص روایاتی که ناظر به زیارت رسول الله (صلی‌الله علیه وآله وسلم) هستند، مانند این که ابن عمر از پیامبر (صلی‌الله علیه وآله وسلم) نقل می‌کند:

«مَنْ حَجَّ الْبَيْتِ وَ لَمْ يَزِرْ نِي فَقَدْ جَفَانِي» (متقی هندی، ۱۴۰۵ق: ج ۵، ص ۱۳۵)

هر کس به حج بیاید و به زیارت من نیاید؛ به من جفا کرده است.

یا در روایت دیگر، حاطب بن ابی بلتعنه این حدیث را از پیامبر (صلی‌الله علیه وآله وسلم) روایت می‌کند:

«مَنْ زَارَنِي بَعْدَ مَوْتِي فَكَأَنَّمَا زَارَنِي فِي حَيَاتِي» (الدارالقطنی، بی تا: ج ۲، ص ۲۷۸)

هر کس که بعد از مرگم مرا زیارت کند، همانند کسی است که در زمان حیاتم زیارتم

کرده است.

مضافاً به این که در زمان اهل بیت (علیهم السلام) توجه و توصیه‌های فراوانی به زیارت می‌کردند؛ که نمونه‌هایی از آن را بیان کردیم.

از این که لطف حضرت ثامن الائمه (علیه السلام) عام است و منحصر در خواص نیست شکی نیست؛ و شواهدی هم در تاریخ داریم که از علمای اهل سنت در مناقب حضرت (علیه السلام) کلماتی گفته‌اند و یا عرض ارادت کرده‌اند که به برخی از شواهد تاریخی اشاره می‌کنیم:

الف: محمد بن مومل از همراهی خود با ابوبکر خزیمه (۳۱۱ق) و ابو علی ثقفی (۳۲۸ق) برای زیارت قبر امام رضا (علیه السلام) یاد می‌کند، او ضمن اشاره به جمعیت فراوان زائران در مرقد، امام می‌گوید:

«بزرگداشت و فروتنی و گریه ابن خزیمه نزد قبر امام رضا (علیه السلام) مرا به شدت شگفت زده کرد.» (جوینی، ۱۴۰۰ق: ج ۲، ص ۱۹۸)

ب: محمد بن علی بن سهل از فقیهان اهل بیت می‌گویند:

«هر مشکلی از مسائل دینی و دنیایی بر من عارض شد؛ برای حل آن به زیارت قبر شریف امام رضا (علیه السلام) رفتم و در کنار آن قعه مبارکه دعا کردم و حاجتم برآورده شده و مشکلم بر طرف شد، این کار برایم عادت شده و به تجربه نیز ثابت شده است، لذا در تمامی مشکلات به آن قبر شریف متوسل می‌شوم.» (جوینی، ۱۴۰۰ق: ج ۲، ص ۲۲۰)

ج: ابن حبان بستی شافعی می‌گویند:

«بارها به زیارت قبر امام رضا (علیه السلام) رفتم، زمانی که در توس اقامت داشتم، هر گاه با مشکلی مواجه می‌شدم، به زیارت قبر ایشان می‌رفتم، از خداوند می‌خواستم، که مشکلم را بر طرف کند، خداوند نیز مشکل مرا رفع می‌کرد، این اتفاق بارها برایم بوجود آمد.» (ابن حبان

بستی، ۱۳۹۹ق: ج ۸، ص ۴۲۶)

د: ابن روزبهان خنجی شافعی مرقد منور و مشهد مطهر امام را با تعابیری همچون روضه بهشت؛ کعبه حاجات، مقاصد جمیع حاجت خواهان توصیف می‌کند؛ و از زیارت آن آستان چنین می‌گویند:

«در هر واقعه که این فقیر را پیش آید؛ استمداد از باطن اقدس آن حضرت را طریق نجات می‌دانم.» (خنجی، ۱۳۷۵ش: ص ۲۴۳)

نتیجه بحث

زیارت به معنای میل به چیزی و عدول از چیزی دیگر است. اهل بیت (علیهم‌السلام) ما را به زیارت تشویق می‌کردند و خودشان نیز به زیارت می‌رفتند و نسبت به اینکه چرا به زیارت توصیه می‌کردند، این بوده که در زیارت ثمره‌ای نهفته است که یکی از آن ثمرات، ثمره معنوی است که در اوج آن‌هاست.

زیارت فرصتی است برای زلالی و پاکی و اینکه انسان سعی می‌کند از گناهان دوری کند. زائرین در روز قیامت بهترین واردشوندگان در بهشت هستند.

امام رضا (علیه‌السلام) درسه جا به فریاد زائرینش می‌رسد. معرفت زیارت شونده و آگاهی از منزلت او مورد تأکید و سفارش بسیاری از روایات است.

منابع و مأخذ

*قرآن کریم

۱. ابن اثیر، علی بن محمد، أسد الغابه فی معرفه الصحابه، بیروت، دار الفكر، ۱۴۰۹ق
۲. ابن حبان بستى، كتاب الثقات، حیدر آباد، دائر المعارف العثمانیہ، ۱۳۹۹ق
۳. ابن فارس، أحمد بن فارس، معجم مقائیس اللغه، قم، مکتب الأعلام الاسلامی ۱۴۰۹ق
۴. آمدی، عبد الواحد بن محمد، تصنيف غرر الحكم و درر الکلم، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۶۶ق
۵. بروجردی، حسین، جامع احادیث الشيعه، ۱۳۸۰ ق
۶. جوادى آملی، عبد الله، ادب فنای مقربان، ۱۳۸۱ق
۷. جوینى، ابراهيم بن محمد بن مؤيد، فرائد السمطين، بیروت، مؤسسسه المحمودی، ۱۴۰۰ق
۸. حاکم نیشابوری؛ ابی عبدالله، مستدرک الصحيحین، بیروت، مؤسسسه المحمودی ۱۴۰۰ق
۹. حرّ عاملی؛ محمد بن حسن؛ وسائل الشيعه؛ قم، آل البيت عليهم السلام، ۱۴۰۹ق
۱۰. خنجی، ابن روزبهان، وسيله الخادم الى المخدم، قم، ۱۳۷۵ش
۱۱. الدار القطنی، علی بن عمر بن أحمد، سنن دار قطنی، بیروت، دار المعرفه
۱۲. شوشتری، نورالله، مجالس الشيعه، اسلامیه، ۱۳۷۷ش
۱۳. صدوق، محمد بن علی بن حسین بن بابويه قمی، عيون أخبار الرضا، تهران، جهان، ۱۳۷۸ ه.ق
۱۴. صدوق، محمد بن علی، الامالی، تهران، کتابچی، ۱۳۷۶ ه.ش
۱۵. صدوق، محمد بن علی، من لا يحضره الفقيه، دفتر انتشارات اسلامی، قم، ۱۳۱۴ ه.ق
۱۶. طریحی، فخر الدین بن محمد، مجمع البحرين، تهران، مرتضوی، ۱۳۷۵ ه.ش

۱۷. محمد صالح، عبدالله، العلماء و الاسلامیون موقفهم من الوهابیّه، بی تا

۱۸. فیومی، أحمد بن محمد، المصباح المنیر فی غریب الشرح الكبير، قم، مؤسسسه دار الهجره،

۱۴۱۴ ه.ق

۱۹. کلینی، محمد بن یعقوب بن إسحاق، الکافی، تهران، الإسلامیّه، ۱۴۰۷ ه.ق

۲۰. متقی هندی، علاء الدین علی، کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال، بیروت، الرساله، ۱۴۰۵ ه.ق

۲۱. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار؛ الجامعه لدرر اخبار الأئمه الاطهار؛ دار احیاء التراث العربی؛

بیروت؛ ۱۴۰۳ ه.ق

۲۲. مفید؛ محمد بن محمد؛ المسائل العکبریّه؛ قم؛ کنگره شیخ مفید رحمه الله؛ ۱۴۱۳ ه.ق

۲۳. مؤسسسه تحقیقاتی فرهنگی اهل بیت علیهم السلام، فریادگر توحید آیه الله العظمی بهجت رحمه

الله، قم؛ مؤسسسه اهل البيت علیهم السلام، ۱۳۷۸ ش.

۲۴. نراقی، محمد مهدی، جامع السعادات، بیروت، مؤسسسه الاعلمی للمطبوعات

۲۵. نوری، دار السلام، زندگانی امام هشتم، بی تا

